

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

30 juli 1969

54e jrg.

No. 2706

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

INHOUD

Het heden maal twee?	741
<i>Dr. A. S. Friedeberg:</i>	
Op weg naar vrijmaking van het kapitaalverkeer in de EEG	742
<i>Drs. A. J. Butter:</i>	
Automatisch kruipende wisselkoer- sen (I)	747
Europa-bladwijzer	752
Notities:	
Apollo en het Teflon-pannetje....	749
Advies	750
Economisch-statistische berichten	746
Boekennieuws	754, 756
Geld- en kapitaalmarkt..	755
Mededelingen	759

Het heden maal twee?

Prognose, utopie en planning. Zie hier de drie elementen, die tezamen de futurologie uitmaken, „de wetenschap die zich met de toekomst bezighoudt”. Deze zeer ruime definitie is van Drs. B. van Steenberg, die verbonden is aan de studie-afdeling van de Werkgroep 2000. Van zijn hand verscheen zopas *Orde of conflict. Tegengestelde maatschappijvisies binnen de futurologie*¹.

Een opmerkelijk boekje. Van Steenberg onderzoekt welke betekenis de diepgaande controverses binnen het denken over mens en maatschappij hebben voor de futurologie. Het opmerkelijke schuilt hierin dat hij dit doet naar analogie van een bestudering van de tegenstelling tussen het „order”- en het conflictmodel in de sociale wetenschappen, met name in de sociologie. Hieraan is het eerste deel van zijn boekje gewijd. De analogie is dan deze, dat het „order”-perspectief, waarbij het begrip maatschappelijke orde centraal stelt, ook het perspectief is van wat Van Steenberg de „establishmentfutures” noemt. Zo ook zouden het conflictperspectief en de „kritische futurologie” in één lijn liggen.

De „establishmentfutures” nu heeft een uitgesproken „order”-perspectief van de maatschappij en kenmerkt zich door retrospectieve methoden (extrapolatie en projectie); de kritische futurologie daarentegen onderscheidt zich door een conflictperspectief en gebruikt prospectieve methoden, d.w.z. deduceert de toekomst niet uit iets eerdere, maar zoekt naar de veelheden van toekomst: „De prospectie tracht zich namelijk een beeld te vormen van het onvoorziene om daar zo goed mogelijk tegen opgewassen te zijn; in het geïmagineerde toekomstbeeld probeert ze dan nadere geleiding aan te brengen door op zoek te gaan naar de *momenten van wenselijkheid*”.

Meest kenmerkende representant van de school der „establishmentfutures” acht Van Steenberg het bekende boek van Kahn en Wiener, *The year 2000*. Hierin worden o.a. „verrassingsvrije” projecties gegeven van toekomstige ontwikkelingen. De „verrassingsvrije” toekomst van Kahn en Wiener wordt — heel raak — wel getypeerd als „het heden maal twee”, een beweging van louter kwantitatieve groei, een bewegend *evenwicht*. Ook anderen hebben reeds aangetoond dat de toekomstvisie van Kahn c.s. in weerwil van alle pretenties van waardevrijheid een gekleurde is. Het bezwaar hiertegen geldt niet het hebben van een kleur, aldus Van Steenberg, „maar het niet willen kleur *bekennen*”.

Van Steenberg zelf bekent zeer beslist wél kleur. Hij heeft duidelijk weinig op met het „order”-perspectief in de sociale wetenschappen en met de „establishmentfutures”. Men behoeft het evenwel niet met hem eens te zijn om zijn analyse in essentie te kunnen onderschrijven. Vooral economen, apologeten bij uitstek van het kwantitatieve denken, dienen er voor te waken dat „het heden maal twee” niet de kern wordt van hun bijdrage tot de futurologie. Hun zij daarom dit boekje warm aanbevolen.

dR

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

¹ Euroboekje 1969/2, uitgegeven door de Werkgroep 2000, 66 blz., f. 6,50.

Op weg naar vrijmaking van het kapitaalverkeer in de EEG

Een nieuw actieprogramma van de Europese Commissie

De vrijmaking van het kapitaalverkeer in de EEG is aanmerkelijk achtergebleven bij die van het goederen- en personenverkeer. Hoewel reeds in 1960 en 1962 enkele besluiten inzake afschaffing van deviezenrestricties tot stand kwamen en verdergaande voorstellen reeds jaren geleden zijn ingediend, is het intra-EEG-kapitaalverkeer nog steeds onderworpen aan beperkingen en discriminaties op grond van ingezetenschap of vestigingsplaats. Voortgang op dit terrein wordt bemoeilijkt gezien de samenhang tussen vrijmaking van het kapitaalverkeer, het vraagstuk van de algehele coördinatie van het economische en monetaire beleid van de EEG-lidstaten en het politieke probleem van de afbakening van bevoegdheden tussen de regeringen van de lidstaten enerzijds en de gemeenschappelijke EEG-instellingen anderzijds. Onlangs heeft de Europese Commissie echter opnieuw een actieprogramma tot vrijmaking van het kapitaalverkeer bij de EEG-Ministerraad ingediend, dat past in het kader van de uitbouw van de gemeenschappelijke markt tot een economische unie. Het omvat voorstellen en aanbevelingen inzake verdere liberalisatie van deviezenrestricties, afschaffing van discriminaties in het kapitaalverkeer, harmonisatie van de directe belastingen m.b.t. kapitaalverkeer, en harmonisatie van tal van andere regelingen, zoals publicatievoorschriften m.b.t. uitgifte van aandelen. Verwezenlijking van dit programma zou een flinke stap voorwaarts betekenen op de weg naar een gemeenschappelijke EEG-kapitaalmarkt.

INLEIDING

Belemmeringen bij internationaal kapitaalverkeer

Evenals het geval is bij het internationale goederenverkeer kan m.b.t. het internationale kapitaalverkeer onderscheid gemaakt worden tussen import en export. Voorbeelden van transacties die leiden tot kapitaalimport zijn het plaatsen van leningen in het buitenland en verkoop van effecten in het buitenland. Voorbeelden van transacties die leiden tot kapitaalexport zijn het verstrekken van leningen aan niet-ingezetenen en aankoop van buitenlandse effecten. Kapitaalimport en kapitaalexport zijn — evenals import en export van goederen — veelal aan allerlei soorten belemmeringen onderhevig. Wat betreft het kapitaalverkeer tussen de EEG-lidstaten kunnen deze belemmeringen in twee hoofdgroepen worden onderverdeeld:

a. Nationale deviezenregelingen.

Op grond van deze regelingen die van land tot land uiteenlopen, is in sommige lidstaten de transfer van valuta's voor bepaalde categorieën kapitaaltransacties, bijv. uitgifte van effecten en bepaalde leningen, via een vergunningstelsel aan beperkingen onderhevig.

b. Wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen die leiden tot discriminatoire behandeling, bijv. op grond van ingezetenschap of plaats van vestiging.

In sommige lidstaten bestaan bijv. bepalingen inzake uitgifte en plaatsing van effecten op de kapitaalmarkt of introductie van effecten op de beurs, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen binnen- en buitenlandse effecten, alsmede beperkende voorschriften inzake het verwerven van buitenlandse effecten door financiële instellingen.

In sommige EEG-lidstaten ligt het accent meer op de deviezenbeperkingen. In andere lidstaten wordt ter belemmering van het kapitaalverkeer meer gebruik gemaakt van discriminatoire wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen.

Bepalingen Verdrag van Rome

Conform de beginselen van het Verdrag van Rome (artikel 3c) behoort de vrijmaking van het kapitaalverkeer tussen de lidstaten tot de activiteiten van de Gemeenschappelijke Markt. In de artikelen 67 t/m 73 van het Verdrag is dit beginsel echter slechts op vage wijze nader uitgewerkt. Zo dienen, volgens artikel 67, de EEG-lidstaten (weliswaar) gedurende de overgangperiode van de Gemeenschappelijke Markt, d.w.z. vóór 1 januari 1970, over te gaan tot afschaffing van

— beperkingen met betrekking tot het onderling kapitaalverkeer,

en

— discriminerende behandeling op grond van nationaliteit, vestigingsplaats van partijen of het gebied waar het kapitaal wordt belegd,

doch dit behoeft (slechts) plaats te vinden „in de mate waarin zulks nodig is voor de goede werking van de Gemeenschappelijke Markt”. Dit laatste biedt uiteraard ruimte voor uiteenlopende interpretaties. Als juridische basis voor een vérgaande vrijmaking van het kapitaalverkeer is het Verdrag van Rome dan ook betrekkelijk zwak. Activiteiten op dit gebied kunnen volgens de Europese Commissie dan ook beter met politiek-economische argumenten bepleit worden dan met juridische. Ook de bezwaren tegen een vrijmaking van het kapitaalverkeer

binnen de EEG liggen echter in het politiek-economische vlak. Zo zijn de lidstaten vooral bevreesd dat ongewenste kapitaalbewegingen hun nationale budgettaire en monetaire beleid zullen doorkruisen.

Achterstand t.o.v. andere gebieden

De vrijmaking van het kapitaalverkeer binnen de EEG is tot dusver aanmerkelijk achtergebleven bij de vrijmaking van goederen- en personenverkeer. De enige EEG-besluiten m.b.t. het kapitaalverkeer dateren van 1960 en 1962 toen de EEG-Ministerraad een tweetal richtlijnen van beperkte strekking heeft aanvaard. Niettemin heeft de Europese Commissie reeds in 1964 een ontwerp voor een derde richtlijn tot verdere vrijmaking van het kapitaalverkeer bij de Raad ingediend. Begin 1967 werd dit ontwerp in aanmerkelijk gewijzigde vorm opnieuw aan de Ministers voorgelegd. Inmiddels had ook een door de Commissie ingestelde internationale commissie van deskundigen in een lijvig rapport een pleidooi uitgebracht voor het geleidelijk totstandbrengen van een gemeenschappelijke kapitaalmarkt¹. Een beslissing inzake de derde richtlijn is echter tot nu toe uitgebleven.

Enkele maanden geleden heeft de Commissie zich derhalve opnieuw tot de Raad gewend met een memorandum inzake de verdere vrijmaking van het kapitaalverkeer². Dit memorandum bevat een actieprogramma dat nauw samenhangt met de omstreeks dezelfde tijd door de Commissie gepubliceerde voorstellen tot coördinatie van de economische politiek van de lidstaten en nauwe samenwerking op monetair terrein³, die een belangrijk punt vormen op de onlangs door de Raad van Ministers vastgestelde lijst van EEG-prioriteiten voor 1969.

TOT DUSVER BEREIKTE RESULTATEN

De twee richtlijnen van 1960 en 1962: slechts gedeeltelijke liberalisatie van de deviezenreglementeringen

De richtlijnen die in 1960 en 1962 door de Raad zijn aanvaard, waren bedoeld als een eerste stap op weg naar de vrijmaking van het kapitaalverkeer⁴. Zij beperkten zich uitsluitend tot een gedeeltelijke liberalisatie van de deviezenregelingen. Daarbij werd in feite onderscheid gemaakt tussen:

a. Onvoorwaardelijke liberalisatiemaatregelen.

Dit betrof opheffing van beperkingen inzake valuta-transfer binnen de EEG voor in hoofdzaak de volgende categorieën kapitaaltransacties: directe investeringen, investeringen in onroerend goed, transacties in de persoonlijke sfeer, kort en middellang handelskrediet, aan- en verkoop van op de beurs genoteerde effecten.

b. Voorwaardelijke liberalisatiemaatregelen.

Dit betrof opheffing van beperkingen inzake valuta-transfer binnen de EEG voor enige andere categorieën van kapitaaltransacties, zoals uitgifte en plaatsing van effecten; aan- en verkoop van niet op de beurs genoteerde effecten; langlopend handelskrediet; middellange en langlopende niet-commerciële leningen.

Op grond van een bepaling uit de in 1960 aanvaarde richtlijn (art. 3, lid 2) behielden de lidstaten echter de mogelijkheid om, voor de onder de voorwaardelijke liberalisatie genoemde categorieën transacties, de beperkingen die op het moment van het van kracht worden van de richtlijn nog bestonden te handhaven of opnieuw in te voeren,

indien de opheffing ervan de verwezenlijking van de economische politiek van de betreffende lidstaat zou belemmeren.

Frankrijk, Italië en Nederland hebben zich inderdaad beroepen op deze bepaling. West-Duitsland, België en Luxemburg hebben dit echter niet kunnen doen omdat zij reeds vóór het van kracht worden van de eerste richtlijn ten aanzien van de betreffende categorieën kapitaaltransacties het deviezenverkeer volledig geliberaliseerd hadden. Deze gang van zaken heeft geleid tot een zeker gebrek aan reciprociteit tussen de lidstaten wat betreft de afschaffingen van deviezenrestricties. Dit gebrek aan reciprociteit wordt echter ten dele gecompenseerd doordat de mate waarin de lidstaten gebruik maken van discriminatoire bepalingen ter belemmering van het kapitaalverkeer eveneens uiteenloopt.

Zowel voor de voorwaardelijke als voor de onvoorwaardelijke liberalisatiemaatregelen geldt evenwel een algemene ontsnappingsclausule (art. 73 van het Verdrag van Rome). Volgens deze clausule mag, indien kapitaalbewegingen de werking van de kapitaalmarkt van een lidstaat verstoren, de betrokken lidstaat vrijwaringsmaatregelen, d.w.z. deliberalisatiemaatregelen, treffen. Daartoe is evenwel de instemming van de Commissie vooraf dan wel achteraf vereist.

Voorstel voor een derde richtlijn: opheffing van discriminatoire bepalingen en verdere liberalisatie van het deviezenverkeer.

Reeds in 1964 diende de Commissie bij de Raad een voorstel in voor een derde richtlijn inzake de vrijmaking van het kapitaalverkeer. Dit voorstel was uitsluitend gericht op de afschaffing van wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen die een discriminerende strekking hebben t.a.v.

- uitgifte en plaatsing van effecten door emittenten uit andere lidstaten op de binnenlandse kapitaalmarkt;
- introductie van effecten uit andere lidstaten op de binnenlandse beurs;
- verwerving van effecten uit andere lidstaten door binnenlandse financiële instellingen.

Het hierboven gememoreerde gebrek aan reciprociteit m.b.t. de afschaffing van de deviezenbeperkingen vormde voor België, West-Duitsland en Luxemburg echter aanleiding om voorlopig verdere stappen op het gebied van de vrijmaking van het kapitaalverkeer te weigeren.

Dit bracht de Europese Commissie ertoe in 1967 een gewijzigd voorstel voor een derde richtlijn in te dienen⁵.

¹ *Het totstandbrengen van een Europese kapitaalmarkt*, Brussel 1966.

² *Motivering en beschrijving van een actie op het gebied van het kapitaalverkeer*. Memorandum van de Commissie aan de Raad, gedateerd 5 maart 1969, COM(69)200.

³ *Memorandum van de Commissie aan de Raad betreffende de coördinatie van de economische politiek en de monetaire samenwerking in de Gemeenschap*, gedateerd 12 februari 1969, COM(69)150.

⁴ Eerste Richtlijn voor de uitvoering van art. 67 van het Verdrag, *Publikatieblad EEG*, 1960, No. 43; Tweede Richtlijn van de Raad d.d. 18 december 1962 ter aanvulling en wijziging van de Eerste Richtlijn voor de uitvoering van art. 67 van het Verdrag, *Publikatieblad EEG*, 1963, No. 9.

⁵ *Gewijzigd voorstel voor een derde richtlijn voor de uitvoering van artikel 67 van het EEG-Verdrag*, gedateerd 7 februari 1967, COM(67)55.

Ook volgens dit gewijzigd ontwerp worden de discriminatoire wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen afgeschaft. Teneinde tevens meer evenwichtigheid bij de afschaffing van de deviezenbepalingen te bewerkstelligen dient, volgens het gewijzigd ontwerp, de groep van onvoorwaardelijke liberalisatiemaatregelen inzake het deviezenverkeer volgens de eerste richtlijn te worden uitgebreid tot de volgende categorieën kapitaaltransacties:

- uitgifte en plaatsing van effecten;
- niet-commerciële kredieten op lange en middellange termijn, voor zover de tegenwaarde in nationale valuta niet meer bedraagt dan 1 mln. rekeneenheden.

Wat betreft kapitaalimporten zouden de lidstaten, die ten aanzien van deze categorieën transacties in het intra-EEG-kapitaalverkeer nog deviezenrestricties toepassen (Frankrijk, Italië en Nederland), deze restricties onmiddellijk dienen af te schaffen. Wat betreft kapitaalexporten zouden zij zich mogen beperken tot een jaarlijks maximum bedrag, gelijk aan 1,5% van de bruto binnenlandse investeringen. Aangezien sommige lidstaten van mening bleken, dat ook met het gewijzigd ontwerp nog niet voldoende reciprociteit wordt bereikt, terwijl andere lidstaten het voorstel met name t.a.v. de liberalisatie van kapitaalimporten te vergaand vinden heeft de EEG-Ministerraad ook het gewijzigd ontwerp nog steeds niet kunnen aanvaarden.

HET NIEUWE ACTIEPROGRAMMA VAN DE EUROPESE COMMISSIE

Gezien het uitblijven van verdere vooruitgang heeft de Europese Commissie op 5 maart 1969 een memorandum bij de Raad van Ministers ingediend, waarin opnieuw actie inzake de vrijmaking van het kapitaalverkeer wordt aanbevolen⁶.

Motivering van het actieprogramma

Het uitblijven van een verdere vrijmaking van het intra-EEG-kapitaalverkeer leidt, althans volgens de Europese Commissie, tot de volgende consequenties:

- het gebrek aan synchronisatie tussen de vrijmaking van het goederen- en personenverkeer en de vrijmaking van het kapitaalverkeer brengt het streven naar economische groei in de EEG-lidstaten in gevaar en belemmert een harmonische verwezenlijking van de Gemeenschappelijke Markt;
- vrijheid van vestiging en onvervalste mededinging tussen ondernemingen binnen de EEG kunnen niet volledig verwezenlijkt worden;
- het EEG-industriebeleid en de bevordering van het concentratieproces in de industrie kunnen niet op de meest optimale wijze tot stand komen;
- de Euro-emissiemarkt zal aan betekenis winnen, met als gevolg, dat in de EEG gevormde besparingen groten-

deels ten goede komen aan ondernemingen uit landen buiten de EEG, „zonder dat de EEG-landen regelend kunnen optreden”. (De Euro-emissiemarkt — niet te verwarren met een toekomstige gemeenschappelijke EEG-kapitaalmarkt — kan worden omschreven als een soort vrije Westeuropese kapitaalmarkt die fungeert naast de nationale kapitaalmarkten⁷ en die zich aan de voor deze nationale kapitaalmarkten geldende regels tot op zekere hoogte onttrekt. De Euro-emissiemarkt is ontstaan door samenwerking van banken uit verschillende landen, zowel binnen als buiten de EEG. In grove trekken komt het erop neer, dat een internationale combinatie van banken, die naar omvang en samenstelling van geval tot geval uiteen kan lopen, veelal ten behoeve van een grote onderneming, in verschillende Europese landen tegelijkertijd een obligatielening uitgeeft die gewoonlijk is uitgedrukt in dollars of DM. In de laatste jaren hebben vooral vestigingen van Amerikaanse ondernemingen in Europa, alsmede Amerikaanse banken een beroep gedaan op de Euro-emissiemarkt.)

De Commissie constateert, dat de vrijmaking van het kapitaalverkeer binnen de EEG vooral belemmerd wordt door de vrees van de lidstaten, dat deze vrijmaking de weg opent voor ongewenste kapitaalbewegingen die het nationale monetaire en begrotingsbeleid zullen doorkruisen. De Commissie erkent in dit verband, dat grotere vrijheid van het kapitaalverkeer slechts bereikbaar is, indien er een doeltreffende coördinatie is tussen het monetaire en budgettaire beleid van de lidstaten. Zij is echter van mening, dat verdere stappen tot liberalisatie van het kapitaalverkeer juist de aanleiding zullen vormen tot een daadwerkelijke versterking van deze coördinatie. Bovendien is de Commissie van oordeel dat vrijmaking van het intra-EEG-kapitaalverkeer zeer wel kan samengaan met handhaving van bepaalde beperkingen in het kapitaalverkeer t.o.v. derde landen. Tenslotte concludeert zij de noodzaak van een geleidelijke actie op het gebied van het kapitaalverkeer, in samenhang met toenemende coördinatie van het economisch beleid van de lidstaten.

De inhoud van het actieprogramma

De voornaamste punten die de Commissie aanbeveelt, kunnen als volgt worden samengevat:

a. Verdere liberalisatie en opheffing van discriminaties in het kapitaalverkeer.

Daartoe dient de Raad het gewijzigd voorstel voor een derde richtlijn, daterend uit 1967, te aanvaarden.

⁶ *Motivering en beschrijving van een actie, t.a.p.*

⁷ „Op weg naar een Europese kapitaalmarkt?”, *De Nederlandse Onderneming*, No. 16, 1968; „Eurodollars, het geld zonder grenzen”, *Europese Gemeenschap*; No. 115, 1969.

(I.M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

b. Harmonisatie van de directe belastingen m.b.t. het kapitaalverkeer.

In een afzonderlijk memorandum⁸ zet de Commissie uiteen, dat de kapitaalbewegingen binnen de EEG in toenemende mate zullen worden beïnvloed door de verschillen in het fiscale klimaat van de lidstaten. Daarom vereist liberalisatie van het kapitaalverkeer tevens maatregelen tot fiscale neutraliteit. Dubbele belasting van inkomsten uit effecten en renten van leningen die uit de ene lidstaat naar de andere worden overgemaakt dient derhalve te worden voorkomen. In dit verband wijst de Commissie op de moeilijkheden die wat dit betreft voortvloeien uit het systeem van „inhouding aan de bron”. D.w.z. het inhouden van belasting bij uitkering van dividend of rente. Voorzover deze inhouding aan de bron in het binnenland plaatsvindt, wordt zij gewoonlijk later weer in mindering gebracht op de inkomsten- of vennootschapsbelasting, te betalen door degene die het dividend of de rente ontvangt.

Inhouding aan de bron die in het buitenland plaatsvond, wordt echter veelal niet of slechts ten dele in mindering gebracht. In die gevallen is uit het buitenland ontvangen dividend of rente dus aan dubbele heffing onderhevig. Ook binnen de EEG wordt — afhankelijk van de bepalingen van eventuele bilaterale belastingverdragen — inhouding aan de bron die in een van de lidstaten plaatsvond in andere lidstaten vaak niet of slechts ten dele in mindering gebracht. Volgens de Commissie zou de ideale oplossing om dubbele belastingheffing binnen de EEG te voorkomen hierin bestaan, dat belasting uitsluitend geheven wordt in het land waar de belastingplichtige woonachtig is, en dat het systeem van „inhouding aan de bron” volledig wordt afgeschaft.

Als een eerste stap in deze richting zouden de lidstaten moeten overgaan tot een harmonisatie van de percentages van inhouding aan de bron, zonder discriminatie tussen ingezetenen en niet-ingezetenen. De Commissie is echter van oordeel dat het succes van emissies op de Euro-emissie-markt verband houdt met het feit dat deze in de praktijk niet onderhevig zijn aan inhouding aan de bron. Daarom dient, ter bevordering van het totstandkomen van een Europese kapitaalmarkt, voor interest op obligaties de inhouding aan de bron thans reeds geheel te worden afgeschaft. Wat betreft inhouding aan de bron bij dividend op aandelen doet de Commissie geen concrete suggesties. Zij acht hier een voorzichtige houding geboden, omdat t.a.v. dividend niet alleen dubbele belasting kan plaatsvinden ten gevolge van niet of niet volledig in mindering brengen van inhouding aan de bron, doch tevens doordat het dividend tot het belastbare inkomen behoort, zowel van de vennootschap die het dividend uitkeert als van de aandeelhouder die het dividend ontvangt. Ook wat dit betreft loopt de situatie in de lidstaten uiteen. Inmiddels zet de Commissie haar studies m.b.t. dubbele belastingheffing op dividend voort. Aan de hand van de uitkomsten daarvan zal zij t.z.t. concrete voorstellen indienen.

In dit verband kan nog worden opgemerkt dat wat betreft het afschaffen van dubbele belasting op dividend, uitgekeerd door een dochteronderneming aan een moedermaatschappij, die in een andere lidstaat gevestigd is, de Commissie in het kader van haar streven industriële concentraties binnen de EEG te vergemakkelijken begin 1969 reeds voorstellen heeft ingediend⁹.

c. Verzachting van de beleggingsvoorschriften voor institutionele beleggers.

In verschillende landen bestaan bepalingen die deze instel-

P.v.d.A.-financiën:

nóg een 1%-hulpdoelstelling die wel niet gerealiseerd zal worden

vervlogen Carlistische illusie:

Wat wil je; Carel Hugo was pas enkele maanden francofiel

triomfantelijke terugkeer astronauten:

Von Braun bracht hun de Nasagroet

aantrekkingskracht maan =

1/6 van die van de aarde:

nu weten we meteen hoe we van een slechte, doch populaire minister verlost kunnen worden

Hugenholtz en Griekenland:

ze nemen niet voor niets de bochten op het circuit naar rechts

(ongecorrigeerd)

lingen in feite voorschrijven hun gelden te beleggen in overheidsleningen van het desbetreffende land. De Commissie acht het feit dat deze instellingen niet op de kapitaalmarkt kunnen opereren „een van de voornaamste oorzaken van de buitengewone instabiliteit van de effectenkoersen”. Zij bepleit derhalve institutionele beleggers geleidelijk de vrijheid toe te kennen hun kapitaal te beleggen in effecten, zowel van het eigen land als van andere lidstaten.

d. Harmonisatie van publikatievoorschriften.

De Commissie wenst een betere informatie van het publiek. Op basis van een thans ondernomen studie zal zij daartoe t.z.t. voorstellen indienen betreffende gemeenschappelijke voorschriften inzake o.m.:

- gegevens betreffende de lopende activiteiten van vennootschappen;
- de berichtgeving bij emissies en introductie van effecten op de beurs.

e. Harmonisatie van de voorschriften betreffende de diverse soorten effecten die aan het publiek mogen worden aangeboden.

De Commissie wenst te komen tot opheffing van de in sommige lidstaten bestaande beperkingen op het terrein van de financieringsvormen. Zij zal daartoe binnenkort voorstellen indienen.

f. Harmonisatie van voorschriften inzake zekerheidsstellingen en waarborgen.

Teneinde de totstandkoming van financiële transacties tussen de lidstaten, in het bijzonder industrie-financiering, te bevorderen, wenst de Commissie d.m.v. harmonisatie te komen tot vereenvoudiging van de regelingen inzake o.m.:

⁸ Aanpassingen op het gebied van de directe belastingen ter vergemakkelijking van de ontwikkeling en vervlechting van de kapitaalmarkten in de Europese Economische Gemeenschap, gedateerd 5 maart 1969, COM(69)201.

⁹ Voorstel voor een richtlijn aan de Raad betreffende de gemeenschappelijke fiscale regeling van moedermaatschappijen en dochterondernemingen uit verschillende lidstaten, gedateerd 15 januari 1969, COM(69)def.

- zekerheidsstellingen door kredietinstellingen ten behoeve van niet-ingezetenen;
- zekerheidsstellingen door moeder-vennootschappen ten behoeve van vestigingen in andere lidstaten;
- registratierecht op hypotheek;
- volgorde der privileges bij faillissement;
- inschrijving van hypotheek door niet-onderdanen.

CONCLUSIE

Alles bijeengenomen, zou de verwezenlijking van het actieprogramma een flinke stap voorwaarts betekenen op de weg naar een gemeenschappelijke EEG-kapitaalmarkt. Het streven van de Europese Commissie tot actie op dit gebied dient dan ook te worden toegejuicht, ook al valt er op de gegeven motiveringen hier en daar wel wat aan te merken. Te betreuren valt echter dat de Commissie zich in het programma nauwelijks uitlaat over de relaties met de kapitaalmarkten van derde landen en dat zij, voor zover zij dit wel doet, slechts wijst op de mogelijkheid bepaalde beperkingen t.o.v. derde landen te handhaven. Het is overigens zeer de vraag of de lidstaten op korte termijn bereid zullen zijn de voorstellen van de Commissie te aanvaarden. In elk geval zullen deze waarschijnlijk slechts geleidelijk verwezenlijkt kunnen worden.

Met het programma voor vrijmaking van het kapitaalverkeer, dat dient te worden gezien in samenhang met het onlangs door de Commissie ingediende memorandum

inzake de coördinatie van het economisch beleid en de monetaire samenwerking van de lidstaten, raakt de Commissie in feite aan een van de kernproblemen van de EEG: de vérgaande integratie op een aantal gebieden (de douane-unie, landbouw) leidt tot een steeds grotere wederzijdse afhankelijkheid van de economieën van de lidstaten. Dit leidt op zijn beurt tot de noodzaak van verdere integratie en coördinatie. M.a.w. de uitbouw van de EEG van douane-unie tot economische unie dient te worden voortgezet, óók op gebieden ten aanzien waarvan het Verdrag van Rome slechts vage verplichtingen bevat, zoals bijv. het kapitaalverkeer en het economisch beleid.

Dit leidt tot het politieke vraagstuk van de afbakening van bevoegdheden op deze gebieden tussen de lidstaten enerzijds en de Gemeenschapsinstellingen anderzijds. De nationale overheden zijn van nature beducht hun verantwoordelijkheid over te dragen aan de gemeenschappelijke instellingen van de EEG. Deze beduchtheid is door de herleving van het nationalisme gedurende de laatste jaren nog versterkt. Voor de voltooiing van de economische unie, waartoe ook de vrijmaking van het kapitaalverkeer mag worden gerekend, is evenwel een minimum aan politieke wilsovereenstemming tussen de Zes noodzakelijk. In dit verband geven de recente politieke ontwikkelingen, met name in Frankrijk, aanleiding tot een voorzichtig optimisme.

Dr. A. S. Friedeberg

Economisch-statistische berichten

Uit het *Statistisch Bulletin* van het CBS is veel interessant cijfermateriaal te peuren. Zo gaf het Bulletin van 17 juli a.s. een overzicht van de cijfers der besparingen in de jaren 1966, 1967 en 1968. Interessante informatie in een periode waarin steeds aangedrongen wordt op de verhoging van de nationale spaarquote. De cijfers in onderstaande tabel zijn alle, met uitzondering van de tussen haakjes geplaatste getallen die op eigen berekening berusten, aan het genoemde Bulletin ontleend.

Uit de cijfers blijkt dat het totaal van de in de tabel opgenomen besparingen in 1968 t.o.v. 1967 is gedaald. Alleen de Rijkspostspaarbank heeft het totaal van zijn be-

sparingen weten op te voeren. Een grillig verloop geven de spaarcijfers van de handelsbanken weer. Het aandeel van hun besparingen in het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen was in 1967 liefst 2½ maal zo groot als in 1966! In 1968 is echter ook hier weer een daling opgetreden. Bezien wij echter de ontwikkeling over twee jaar, van 1966 op 1968, dan blijken de handelsbanken duidelijk de grootste „groeier” te zijn voor wat betreft hun aandeel in de besparingen.

De in het Bulletin weergegeven spaarcijfers zijn ontleend aan een afzonderlijke CBS-publikatie *Statistiek der spaargelden 1967-1968*, die ter perse is.

Spaarcijfers 1966, 1967 en 1968

	Eenheid	Spaarbanken									Handelsbanken			Totaal spaarbanken en handelsbanken		
		Rijkspostspaarbank			Algemene spaarbanken			Spaarbanken der landbouwkredietinstellingen			1966	1967	1968	1966	1967	1968
		1966	1967	1968	1966	1967	1968	1966	1967	1968						
Spaartegoed (ultimo)	f. mln.	4.491	4.840	5.246	6.025	6.743	7.300	9.042	10.295	11.596	2.534	3.312	3.980	22.092	25.190	28.122
Gemiddeld spaartegoed per inwoner	f.	358	382	410	481	533	570	721	813	906	202	262	311	1.762	1.990	2.197
Stortingen	f. mln.	1.411	1.503	1.724	4.244	4.966	6.050	5.133	5.571	5.905	2.155	2.874	3.349	12.943	14.914	17.028
Terugbetalingen	f. mln.	1.275	1.329	1.513	3.828	4.463	5.665	4.535	4.712	5.125	1.958	2.185	2.810	11.596	12.689	15.113
Spaarverschil	f. mln.	136	174	211	416	503	385	598	859	780	197	689	539	1.347	2.225	1.915
Spaarverschil in % van het spaartegoed op 1 januari	%	3,2	3,9	4,4	7,7	8,3	5,7	7,3	9,5	7,6	8,8	27,2	16,3	6,7	10,1	7,6
Vergoede rente op het spaartegoed	f. mln.	146	175	195	207	238	271	300	377	426	78	89	129	731	879	1.021
Totaal besparingen	f. mln.	282	349	406	623	741	656	898	1.236	1.206	275	778	668	2.078	3.104	2.936
Totaal besparingen in % van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen	%	0,41	0,46	(0,49)	0,91	0,99	(0,79)	1,32	1,65	(1,45)	0,41	1,03	(0,80)	3,05	4,13	(3,52)

Automatisch kruipende wisselkoersen

I. Oude en nieuwe ideeën *

ACHTERGRONDEN

Uitgaande van de wereldeconomie als een gesloten systeem zijn de afzonderlijke landen op te vatten als regionale sectoren, die via markten van goederen, diensten en vermogensbestanddelen met elkaar verbonden zijn. Hoewel de mate van vervlechting van deze sectoren zeer verschillend is en in bepaalde gevallen zelfs nog uiterst gering, kan toch worden gesteld dat zij allemaal betrokken zijn bij een continu proces van overdrachten van goederen, diensten en vermogensbestanddelen.

Brengen wij, door omrekening in een daartoe gekozen eenheid, al deze overdrachten onder één noemer, dan kunnen wij die voor een bepaalde periode inschrijven in een matrix, door alle overdrachten die een land doet te noteren op één regel in vakjes per ontvangend land. Per sektor is dan af te lezen tot welk bedrag en uit welke sectoren door het betreffende land overdrachten zijn ontvangen. Een land, dat meer overdrachten ontvangt dan het verricht, heeft in die periode dat meerdere te financieren, d.w.z. het heeft een betalingsbalanstekort; in het tegengestelde geval is sprake van een overschot. De som der rijtotalen is uiteraard gelijk aan de som der kolomtotalen, waaruit onmiddellijk volgt dat ook de som der betalingsbalansoverschotten en -tekorten nul moet zijn. Deze voor de hand liggende waarheid nog eens met een eenvoudig hulpmiddel als deze matrix te illustreren is wellicht minder overbodig dan het lijkt¹; soms is men geneigd te vergeten dat tegenover ieder betalingsbalanstekort altijd ergens anders in dezelfde periode een overschot moet optreden dat er tegenop weegt.

Betalingsbalanstekorten leiden tot financieringsproblemen: men mag niet verwachten dat overschotlanden hun overschotten om niet aan de deficitlanden overdragen, maar dat betekent dat op den duur die tekortlanden allemaal gedwongen zijn een politiek te voeren die niet alleen gericht is op het wegwerken van het deficit, maar ook op het behalen van overschotten om schulden af te betalen en om de geslonken reserves weer op peil te brengen. Bedenkt men daarbij dat een overschotsituatie al zeer extreem moet zijn, wil een land daar wat aan gaan doen, en dat zelfs dan op een matiger overschot zal worden gemikt, maar niet op een regelrecht deficit, dan moet het, met het beeld van de totale wereldeconomie voor ogen, overduidelijk zijn dat de positieve waardering van overschotten leidt tot een geheel van sectorale doelstellingen, waarvan de simultane verwezenlijking ten enen male is uitgesloten (dit is een wijdoopen deur, maar het is niet zonder reden dat ik die op deze manier intrap).

Nu een ander, maar naar zal blijken verwant chapter: sedert kort zijn wij in Nederland verblijd met regionale

rekeningen. In het kader daarvan kennen wij het begrip „regionale betalingsbalans”. Nu is het zo, dat in ons land bepaalde gebieden zijn aan te wijzen, die altijd weer een regionaal betalingsbalanstekort hebben, terwijl er andere zijn met permanente overschotten². Dat is heel begrijpelijk; er zijn nu eenmaal werkgebieden, waar het gezond is dat de in het gebied gevormde besparingen worden overtroffen door de investeringen voor de instandhouding en creatie van arbeidsplaatsen, terwijl daarentegen in uitgesproken woongebieden het omgekeerde moet gelden. Verder spelen allerlei herverdelingsmechanismen een belangrijke rol. Dat is natuurlijk niet iets van de laatste jaren, sedert die regionale rekeningen worden gemaakt, maar dat is al jaar en dag zo, zonder dat wij ooit zijn opgeschrikt door een regionale betalingsbalanscrisis. Structurele regionale betalingsbalansoverschotten en -tekorten blijken niet strijdig te zijn met een evenwichtige nationale economie. Er is geen sprake van dat de regio's ieder voor zich moeten streven naar een overschot, zodat op nationaal niveau ook geen sprake is van de onderlinge strijdigheid van sectorale doelstellingen op dit gebied, die juist zo kenmerkend is voor de mondiale economie.

Uit het voorbeeld van de regionale sectoren in de nationale economie is in te zien dat voor de wereldeconomie een fundamentele oplossing van de problemen alleen kan liggen in een zodanige economische en sociale integratie, dat het isoleren van de afzonderlijke nationale economieën d.m.v. wisselkoers en betalingsbalans haar zin verliest. U hoort mij niet zeggen dat deze fundamentele oplossing een haalbare kaart is, maar wij moeten wel in het oog houden in welke richting zij ligt. Alleen dan blijven wij ons voldoende bewust dat alle hervormingen van het internationale monetaire bestel, waarover nu gediscussieerd wordt, in wezen gericht zijn op „kurieren am Symptom”.

INTERNATIONALE MONETAIRE STELSELS

Met de gepaste bescheidenheid, die uit dit inzicht voort-

* Dit en een vervolgartikel zijn gebaseerd op de tekst van een lezing, op 28 mei jl. gehouden aan de Universiteit van Amsterdam voor de doctoraalstudenten van Prof. Dr. C. D. Jongman. Behalve aan hem ben ik dank verschuldigd aan Prof. H. S. Houthakker voor zijn opbouwende kritiek op vroeger werk in deze richting.

¹ Zie bijv. *Final Report, Colloquium „The Future of the International Monetary System”*, Tilburg, 16-19 april 1969, blz. 3, 7e t/m 12e regel, waar men zich van deze waarheid als een koe nauwelijks bewust lijkt.

² Mijn dank aan Dr. P. Venekamp, die mijn aandacht op dit fenomeen vestigde.

vloeit, kunnen wij echter ook bij symptoombestrijding een onderscheid maken tussen meer en minder doelmatige therapieën.

De keuze van een therapie steunt als regel op een diagnose. Gaat men daarbij uit van een partiële benadering, waarbij de samenhangen in de totaliteit van de mondiale economie volkomen worden overschaduwed door een eenzijdige fixatie op de betalingsbalansproblematiek van een enkel land, dan is in die gedachtengang bijv. plaats voor volledig vrije wisselkoersen, waarbij in eerste instantie het hele probleem onder tafel lijkt te vallen. Vóór volledig vrije wisselkoersen zou, internationaal gezien, alleen maar wat te zeggen zijn als er in de wereldeconomie sprake was van een sterk krachtenveld der reële transacties, waardoor de bewegingen van een vrije wisselkoers te allen tijde een vrij getrouwe afspiegeling zouden zijn van relatieve veranderingen in het loon- en prijspeil ten opzichte van de handelspartners. Maar omdat daar geen sprake van is door de sterke invloed van, vooral korte, kapitaalbewegingen kan van zwevende wisselkoersen alleen maar een grote mate van onzekerheid en daardoor een schadelijke verhoging van de drempel voor de internationale arbeidsverdeling worden verwacht.

Het andere uiterste is een stelsel van volkomen vaste wisselkoersen bij volledige convertibiliteit. Dit zou praktisch gelijk zijn aan één geldstelsel voor de hele wereld; dit zou passen in het beeld van een vérgaande integratie van de nationale sectoren in de wereldeconomie, die hierboven als fundamentele oplossing van de moeilijkheden werd aangewezen. Hieraan zou een argument te ontleen zijn om de wisselkoersen zoveel mogelijk vast te spijkeren, maar dat argument past dan toch alleen maar in een utopistische denkwijze, die ver van de realiteit afstaat. De mondiale economie heeft nu eenmaal, anders dan een nationale economie, met name geen bruikbare herverdelingsmechanismen, zodat, afgezien van het ten opzichte van het bruto mondiaal produkt volstrekt onbetekenend beetje ontwikkelingshulp, op de lange duur ieder land zichzelf moet bedruipen. Juist omdat er geen compenserende mechanismen zijn, moet het per land verschillende tempo van de economische ontwikkeling, nog geheel afgezien van valutaspeculaties en andere storende kapitaalbewegingen, noodzakelijk leiden tot het ontstaan van betalingsbalansonevenwichtigheden.

Voor zover die onevenwichtigheden conjunctureel, seizoenmatig of toevallig zijn is er alleen een financieringsprobleem: het gaat dan om tijdelijke tekorten, waartegenover in andere tijdvakken weer overschotten zullen staan. Helaas berusten de overschotten en tekorten echter voor een groot deel op trendmatige verschuivingen in het relatieve loon-, prijs- en rentepeil ten gevolge van de niet-parallelle economische groei in de verschillende landen. Alleen wie bij betalingsbalansmoeilijkheden niet verder kijkt dan het seizoen en de conjunctuur, kan echt geloven in de uiteindelijke bruikbaarheid van vaste wisselkoersen en heil zien in allerlei methoden om het financieringsprobleem van de tekorten op te lossen. In die categorie vallen alle plannen en activiteiten om, hetzij de massa der internationale liquiditeiten, hetzij de internationale kredietfaciliteiten te vergroten.

Om op de doelmatigheid van de aanpak te kunnen vertrouwen, moet men fundamentele onevenwichtigheden zien als, incidenteel te corrigeren, toevallige uitzonderingen, „acts of God”, en niet als logisch te verwachten gevolgen van het zeer onregelmatige verloop van het groeiproces in de sectoren van de mondiale economie.

ZELFREGULERENDE KRUIPENDE WISSELKOERSEN

Naar mijn overtuiging is het stelsel van, zeer incidenteel gecorrigeerde, vaste wisselkoersen op den duur niet te redden door er steeds meer liquiditeiten in te pompen of door elkaar de fiches steeds sneller door te geven. Daarom heb ik gezocht naar een stelsel, waarin de wisselkoersen een zekere flexibiliteit op lange termijn zouden hebben en zich automatisch op voorspelbare wijze zouden aanpassen aan structurele veranderingen. Door eliminatie van de structurele invloeden zou dan het betalingsbalansprobleem worden gereduceerd tot een overwegend seizoenmatig en conjunctureel verschijnsel, dat door de inmiddels in het huidige stelsel ontwikkelde financieringstechnieken goed beheersbaar zou zijn.

Hoewel ik dat destijds niet wist, had ik op die weg al twee voorgangers. In de *National Banking Review* van december 1965 lanceerde J. Carter Murphy zijn idee onder de titel „Moderated exchange rate variability”, terwijl enkele maanden daarna van J. Black in de *Economic Journal* het artikel „A proposal for the reform of exchange rates” verscheen. Ondanks deze verschijningsvolgorde is vermoedelijk toch Black de eerste geweest: hij zou het idee al in 1961 hebben gelanceerd. Eind 1966 ging ik mij er ook mee bezighouden, hetgeen via een referaat in mei 1967 leidde tot een artikel in *De Economist* (1968, nr. 2). Wegens andere drukke werkzaamheden en het uitblijven van interesse voor het idee was het onderwerp daarna blijven liggen tot het in het *Economisch Kwartaaloverzicht* van de AMRO-Bank van december 1968 plotseling in de actualiteit werd gebracht door het artikel „De toekomst van het internationale monetaire bestel” van Prof. H. S. Houthakker. Via dat artikel kwam ik bij het werk van mijn voorgangers terecht. Vergelijking van onze ontwerpen leidde tot een wat grondiger bestudering van de eigenschappen van deze systemen, hetgeen nieuw materiaal opleverde, waarover hieronder meer.

Het artikel van Carter Murphy begint met een interessante beschouwing: „In general, the narrower is the band of values, through which exchange rates are permitted to fluctuate about official parities, and the longer a given pattern of parity rates is to be sustained, the greater is the stock of internationally acceptable money required for official reserves”. Hierin zijn twee elementen te onderscheiden:

1. *De behoefte aan internationale liquiditeiten neemt toe naarmate de schommelmarge om de pariteit kleiner wordt gemaakt.* Het is duidelijk dat, naarmate de interventiepunten dichter bij de officiële koers liggen, de noodzaak tot interventie zich vaker zal voordoen. Als de pariteit een goede benadering is voor de gemiddelde marktvoers, zodat het ingrijpen van de monetaire autoriteiten vrijwel gelijk verdeeld is over het onderste en het bovenste interventiepunt, dan hoeft een nauwere schommelmarge nog niet tot een belangrijke vergroting van de reservebehoefte te leiden. Maar omdat de marktvoers vaak de neiging heeft vooral in één richting van de pariteit af te wijken, zodat interventie hoofdzakelijk in die ene richting moet plaatsvinden, moet bij inkrimping van de schommelmarge toch met een aanmerkelijke stijging van de reservebehoefte rekening worden gehouden. Deze redenering kan ook gehanteerd worden in het tegenovergestelde geval, dus bij verbreding van de schommelmarge: naarmate de interventiepunten wijder uit elkaar liggen, zou men een kleinere

Apollo en het Teflon-pannetje

De reis van de Apollo 11 heeft — begrijpelijk — veel aandacht gekregen. De Nederlandse dagbladers heeft zich daarbij flink geweerd, met beschouwingen uiteenlopend van korte heldere technische beschrijvingen tot damesbladachtige artikelen. Zelfs het feit dat lang niet iedereen even ingenomen is met deze maanvlucht, ontsnapte niet aan de aandacht.

Zonder nu te willen beweren, dat de hiervoor door ons doorgenomen dagbladen representatief kunnen heten voor „de Nederlandse dagbladers”, is ons opgevallen dat nagenoeg geen enkele krant nu eens op systematische wijze heeft uiteengezet wat dit Apollo-project precies heeft gekost of wat de totale uitgaven van de tot dusverre uitgevoerde projecten zijn geweest. De gemiddelde krantelezer moest dan ook volstaan met wat verspreide cijfertjes, die op zich indrukwekkend zijn maar verder weinig zeggen (zo van: „Elke gram maangruis kost straks f. 3.000.000”).

Zonder nu te pretenderen genoegzaam te voorzien in de gesignaleerde leemte, laten wij hieronder dan maar wat getalletjes volgen. Het eerste project in 1961 (Mercury) kostte \$ 390 mln. Het Gemini-project (1965 en 1966) kostte \$ 1,4 mrd. Het Apollo-project wordt geraamd op \$ 24 mrd. De totale uitgaven van de Amerikaanse overheid voor de ruimtevaart hebben zich vanaf 1955 als volgt ontwikkeld (in \$ mln.):

	Totaal	Cumulatief totaal
1955	75,3	75,3
1956	100,1	175,4
1957	150,1	325,5
1958	248,9	574,4
1959	433,9	1.008,3
1960	888,4	1.896,7
1961	1.467,9	3.364,6
1962	2.386,6	5.751,2
1963	4.078,6	9.829,8
1964	5.929,8	15.759,6
1965	6.886,1	22.645,7
1966	7.718,5	30.364,2
1967	7.237,3	37.601,5
1968	6.666,7	44.268,2
1969 (raming)	6.343,0	50.611,2
1970 (raming)	6.116,3	56.727,5

Ook over de „zegeningen” van de ruimtevaart is veel geschreven. Gesproken werd over het aspect van de werkgelegenheid. Bijvoorbeeld: „Het project Apollo is de top van een reusachtige denkbeeldige pyramide die is gebouwd door ongeveer 350.000 mensen in werkplaatsen en laboratoria van meer dan 20.000 Amerikaanse ondernemingen”, of: „Het

Apollo-programma heeft tot nu toe 24 miljard dollar gekost. Maar dat geld is niet in de ruimte verdwenen. Van dit bedrag is 92 percent uitbetaald aan salarissen. Als die honderdduizenden mensen niet hieraan hadden gewerkt, zouden ze ergens anders aan hebben moeten werken”.

Mede als gevolg van de ruimtevaart zijn op technisch en wetenschappelijk gebied enorme vorderingen gemaakt. Een ethische kant daarvan, namelijk op welke wijze die vorderingen zullen worden toegepast, is echter onbeantwoord gebleven. Kunstmannen worden niet alleen maar gebruikt voor communicatie-, meteorologische of navigatiedoeleinden. Ruime aandacht kregen de „voor iedereen zichtbare nuttige bijprodukten” van de ruimtevaart, zoals de geneeskunde, instrument-fabricage, metaallegeringen, elektronische besturingsapparatuur en — de ratio van de ruimtevaart „vertaald” voor de huisvrouw — het onvermijdelijke Teflon-pannetje. Het is echter onjuist deze verworvenheden uitsluitend toe te schrijven aan de ruimtevaart.

Een laatste aspect dat weinig uit de verf is gekomen, wordt gevormd door de geuite kritiek, dat de aan de ruimtevaart bestede uitgaven beter bestemd hadden kunnen worden voor andere doeleinden. Een op zich moeilijk probleem overigens, een keuze te doen uit een aantal prioriteiten, waarbij verschillend gedacht wordt over de urgentie van elk der prioriteiten. Er is nog te weinig bekend over de mogelijke effecten van alternatieve bestedingsmogelijkheden in hypothetische situaties, zodat een eventueel waardeoordeel in deze persoonlijk, subjectief en vaak ook speculatief is. Het gaat ons echter wel wat al te ver wanneer — zoals een scribent in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 22 juli jl. suggereerde — iemand die van mening is dat „er hier op aarde aan de verbetering van onze levensomstandigheden nog zoveel te doen is, dat het niet verantwoord is zoveel geld in eersterangs hersens aan de ruimtevaart te spenderen.....” een typisch socialistische maatschappijbeschouwing dient te worden toegeschreven.

In deze dagen van overstelpende lyriek, is een kritische instelling geenszins overbodig. Overigens, — en dan scheiden we er mee uit — „het Amerikaanse ruimtevaartsucces van een man op de maan, is het succes van een natie als geheel, die hier geheel vrij voor koos, die zichzelf een doel stelde en naar vermogen bijdroeg om dit doel te bereiken”. Het is maar dat u het weet.

vdB

reservebehoefte mogen verwachten. Maar daar liggen toch niet één, maar twee adders onder het gras: ten eerste kan bij een bredere schommelmarge speculatie binnen de marge attractief worden, waardoor de marktkoers aan grotere en frequentere schommelingen onderhevig wordt, en ten tweede is in de gewraakte redenering impliciet verondersteld dat de marktkoers oscilleert om een statisch evenwicht in de nabijheid van de pariteit. Met dit laatste komen wij tot:

2. Een te lange bevrizing van officiële wisselkoersen leidt

eveneens tot een stijging van de reservebehoefte. Deze uitspraak is duidelijk gebaseerd op het onderkennen van structurele componenten in de betalingsbalansonevenwichtigheden en dit inzicht bracht Carter Murphy er toe een voorstel uit te werken om te komen tot een ordelijke aanpassing van de pariteiten aan trendmatige verschuivingen.

Tussen de ontwerpen van hem, Black en mijzelf bestaat veel overeenkomst: steeds wordt gewerkt met een voort-

Advies

Onlangs verscheen het 28e advies van de Nationale Raad van Advies inzake Hulpverlening aan Minder Ontwikkelde Landen. Deze Raad heeft tot taak de regering, op verzoek of eigener beweging, van advies te dienen inzake de Nederlandse ontwikkelingshulp. De Raad heeft bepaald niet stil gezeten: 28 adviezen in 5½ jaar tijd is een redelijk moyenne.

Het zou interessant zijn na te gaan in hoeverre deze adviezen ook werkelijk door regering en parlement ter harte zijn genomen. Wij zijn daar niet zo zeker van. In ieder geval hebben de sedert 1965 jaarlijks in deze serie verschenen adviezen over de omvang en samenstelling van het hulpprogramma voor het desbetreffende begrotingsjaar slechts een geringe functie vervuld. Dit moge blijken uit onderstaande tabel, waarin de door de Raad geadviseerde hulpverleningstotalen zijn vergeleken met de uiteindelijk begrote totalen.

De begrotingstotalen voor ontwikkelingshulp sedert 1965
(in f. mln.)

Jaar	Adviesraad (minimum)	Adviesraad (wenselijk)	Begroting
1965	322,1	366,7	300,1
1966	—	365,8	410,2
1967	geen totaalbedrag geadviseerd		430,0
1968	573,15	747,65	525,0
1969	695,5	740,0	632,0
1970	—	765,0	(723,0)

Bron: *Wereld-informatie*, 1e jrg., no. 10, oktober 1968 (gewijzigd en aangevuld). Uitgegaan is van de officiële totalen. Anders dan bijv. in het Evaluatierapport zijn in deze tabel geen correcties aangebracht voor binnenslijnse posten of voor financiering op de kapitaalmarkt.

We zien een grillig beeld. Het advies voor 1966 was lager dan dat voor 1965, wellicht omdat de Raad geschrokken was van de toen opgetreden discrepantie tussen advies en begroting. Uiteindelijk is de begrotingspost voor 1966 toch hoog uitgevallen. Kennelijk heeft dit de Raad zo onzeker gemaakt, dat men het 't beste achtte voor 1967 geen bedrag te adviseren. Daarna werd twee jaar lang een flink hoog bedrag als wenselijk geadviseerd, maar omdat men wel vermoedde dat de regering zich daar toch niet veel aan gelegen zou laten liggen, produceerde men beide jaren ook een minimum-alternatief. De regering trok zich echter ook daar weinig van aan, en begrootte een bedrag dat hier nog beneden lag. Het parlement accepteerde dit; wie had trouwens anders verwacht?

Wél formuleerde de regering, teneinde in 1971 alsnog de 1%-doelstelling te bereiken, een meerjarenprogramma 1968-1971 voor de Nederlandse hulpverlening. Daarbij is voor 1970 een bedrag van f. 723 mln. geraamd. De Adviesraad heeft dit kennelijk als een gegeven geaccepteerd, en zich er toe beperkt voor te stellen dit bedrag te verhogen tot f. 765 mln., omdat verwacht mag worden dat het nationale inkomen sneller groeit dan ten tijde van de opstelling van het meerjarenprogramma werd verondersteld. Het argument dat daarbij wordt gehanteerd is dat de sprong van 1970 op 1971 (in welk jaar — bij voortzetting van de huidige groei — 1% ca. f. 900 mln. i.p.v. de geraamde f. 833 mln. zal bedragen) anders te groot zou worden.

Men kan vrede hebben met dit advies. De Raad had natuurlijk kunnen stellen dat zij reeds lang pleit voor 1%, en dienovereenkomstig tot een hoger bedrag kunnen adviseren. Dat zou in de huidige politieke constellatie echter toch onhaalbaar zijn geweest. Na een toespel die minister Udink onlangs in de Tweede Kamer maakte op de mogelijkheid tot bijsturing mag verwacht worden dat het uiteindelijk

schrijdend gemiddelde van marktkoersen ter bepaling van een zich automatisch aanpassende pariteit. Het stelsel van Carter Murphy is weer te geven in de volgende formule:

$$P_i = \frac{1}{n} \frac{k = i - 1}{k = i - n} \sum M_k \quad (1)$$

waarin P_i de pariteit is in periode i , en M , met de lopende index k , de marktkoers in de n voorafgaande perioden. Black werkt niet met een rekenkundig, maar met een meetkundig gemiddelde, dus bij hem is

$$\log P_i = \frac{1}{n} \frac{k = i - 1}{k = i - n} \sum \log M_k \quad (2)$$

In de praktijk is het verschil in uitkomst tussen deze twee formules verwaarloosbaar: voor een heel extreem geval vond ik een verschil van een vijfduizendste procent! Ook mijn eigen formulé is zeer sterk aan Carter Murphy verwant. Alleen heb ik, om het stelsel nog wat meer voorspel-

baarheid mee te geven, een wachttijd p ingevoerd tussen berekening en invoering van een nieuwe pariteit, zodat:

$$P_i = \frac{1}{n} \frac{k = i - (1 + p)}{k = i - (n + p)} \sum M_k \quad (3)$$

In alle drie de systemen is de marktkoers binnen een schommelmarge s gebonden aan de pariteit:

$$(1 - s) P_i < M_i < (1 + s) P_i \quad (4)$$

Om het gedrag van deze systemen te kunnen vergelijken bij verschillende parameterwaarden, voor het geval dat een valuta onder druk komt te staan, moet de kruipsnelheid worden berekend als perunage van appreciatie of depreciatie op jaarbasis. Daarvoor is het in de eerste plaats nodig een tijdseenheid t in te voeren, waarvan de lengte wordt gegeven als fractie van een jaar: is de tijdseenheid een maand, dan is $t = 1/12$; de reciproke $1/t = 12$ is het aantal tijdseenheden per jaar. Nu is de kruipsnelheid of flexibiliteit van het stelsel in de periode i :

$$F_i = \frac{1}{t} \frac{P_i - P_{i-1}}{\frac{1}{2}(P_i + P_{i-1})} \quad (5)$$

begrotingsbedrag niet ver van het geadviseerde zal afwijken.

Overigens is de omvang van de hulp in de bepaling van het beleid nu minder relevant dan de vorm waarin deze wordt verstrekt: hulpkanalen, kwaliteit, keuze van hulptypen, van landen enz. Met betrekking tot deze aspecten is in het Evaluatierapport van de Nederlandse Ontwikkelingshulp een groot aantal voorstellen gedaan. Men zal zich herinneren dat zowel de regering als de meerderheid van de Tweede Kamer zich hierin niet geïnteresseerd heeft getoond. Willen de op basis van de evaluatie geformuleerde beleidsconclusies nog enige functie kunnen vervullen, dan moeten zij in ieder geval in de discussie over de beleidsbepaling voor 1970 worden betrokken. Het is daarom te betreuren dat de Adviesraad geen aandacht heeft besteed aan het Evaluatierapport. In een voetnoot wordt weliswaar meegedeeld dat dit niet kon, omdat de Raad eerst kort voor de totstandkoming van het Advies gelegenheid heeft gehad kennis te nemen van het rapport, maar dat is een onbegrijpelijk argument: het Evaluatierapport was reeds medio februari beschikbaar, terwijl het advies eerst op 5 mei werd uitgebracht.

Het blijkt dat het nu uitgebrachte Advies op twee fundamentele punten afwijkt van de beleidsconclusies uit het Evaluatierapport: Indonesië en de Nederlandse Financierings Maatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO). Zo wordt voor de, door de Adviesraad om niet toegelichte redenen samengevoegde, posten „Hulp aan Z.O.-Azië (Indonesië)” en „Consortia en consultatieve groepen” een bedrag van f. 200 mln. voorgesteld. Daarbij wordt de verdeling van het bedrag in het midden gelaten. Dat mag tegen de achtergrond van het Evaluatierapport, waarin er op wordt aangedrongen de hulpverlening aan Indonesië niet ten koste te laten gaan van die aan consortialanden als India en Pakistan, een gemiste kans genoemd worden. En

dan spreken we nog niet eens over de huidige discussie die in Nederland wordt gevoerd over de hulp aan Indonesië zelf. Dat daarop in een beleidsadvies op geen enkele wijze wordt ingegaan is vreemd.

Het tweede punt is de Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden, waar f. 47 mln. voor wordt geadviseerd. De Raad gaat er kennelijk van uit dat de totstandkoming van de FMO een bekeken zaak is. In het Evaluatierapport worden tegen de FMO echter ernstige bedenkingen naar voren gebracht. Bovendien is er een uitgebreide discussie op gang gekomen over het voor en tegen van de FMO, die wel eens zou kunnen leiden tot de verwerping van het desbetreffende wetsontwerp in de huidige vorm. Daar kan een beleidsadviesraad toch niet zomaar aan voorbijgaan. Bovendien is het jammer dat, ook wanneer de Raad zich op het standpunt stelt dat de FMO er moet komen, helemaal niet wordt ingegaan op het argument dat het grootste gedeelte van de betrokken gelden niet op de begroting voor ontwikkelingshulp thuishoort, doch elders.

Ook al is men, zoals ondergetekende, blij met de andere elementen uit het onderhavige advies, de miskenning van de huidige discussie over deze twee fundamentele punten van het beleid, maken dat het advies in deze vorm weinig gelukkig is uitgevallen. Het is een gemiste kans. Dat zou kunnen liggen aan de samenstelling van de Raad, waarin zoveel leden van de Nederlandse samenleving vertegenwoordigd moeten zijn dat er uiteindelijk alleen compromissen uit de bus kunnen komen, welke verdoezeld worden door vliesdunne adviezen uit te brengen met een minimum aan argumentatie. Maar het kan ook liggen aan de omstandigheid dat men er niet veel fiducia meer in heeft, en het er maar bij laat zitten. En dat is de Raad, getuige de talloze verworpen moties in het parlement, dan niet eens kwalijk te nemen.

J. P. Pronk

In woorden: de kruipsnelheid is de pariteitswijziging gedeeld door de gemiddelde pariteit maal het aantal tijds-eenheden per jaar, zijnde het aantal malen per jaar dat een pariteitswijziging kan optreden.

Een systeem, dat vanuit een aanvankelijke evenwichts-situatie onder constante eenzijdige druk wordt gezet, krijgt na enige tijd een constante kruipsnelheid, waarvan de hoogte bepaald wordt door de parameterkeuze. Zowel uit simulaties als uit algebraïsche uitwerking van de formules vond ik dat daarbij alle parameters een rol spelen; bij benadering is:³

$$F_{\max} = \frac{2s}{t [2p + n + 1 \pm s(p+1)]} \quad (6)$$

Bij opwaartse beweging geldt in de noemer het plusteken en bij neerwaartse beweging het minteken. De opwaartse kruipsnelheid is dus iets kleiner dan de neerwaartse.

Black, daarin kort geleden nog gevolgd door Houthakker, schreef in zijn artikel dat de hoogste kruipsnelheid van het stelsel altijd gelijk moest zijn aan tweemaal het maximale verschil tussen pariteit en marktcoers, dus in de hier gebruikte symbolen

$$F_{\max} = 2s \quad (7)$$

Het is jammer dat deze fout van Black een taai leven heeft: wie gelooft dat dit juist is, zal ook verbreding van de schommelmarge zien als het enige middel om het stelsel een hoge flexibiliteit te bezorgen. Echter F is ook te beïnvloeden door manipulatie van t en n.

Variatie van s geeft geen strikt lineaire variatie van F, maar omdat het gewicht van de term in s in de noemer van formule (6) klein is, is het niet onverklaarbaar dat Black en anderen dit verband voor lineair hebben gezien.

Het gebruik van de wachttijd p heeft een remmende invloed op de kruipsnelheid, maar zolang p niet te groot is ten opzichte van n is dat niet van veel betekenis. Overigens is dit nu oude koek.

Drs. A. J. Butter

³ Een uitwerking hiervan wordt de belangstellende lezer op verzoek gaarne toegestuurd door de redactie van *ESB*.

Europa-bladwijzer no. 49

Samengesteld door de Europa-Instituten van de
Rijksuniversiteit te Leiden en de Universiteit van Amsterdam

HET PLAN-MANSHOLT

Inhoud in hoofdlijnen

De doeleinden van het Mansholt-plan, ontleend aan „Landbouw 1980: naar een hervorming van de structuur”, *Bulletin van de Europese Gemeenschappen* (december 1968) zijn (summier weergegeven) de volgende:

- de landbouw moet zich verheffen uit zijn verouderde (archaische) produktiestructuur;
- zij die de landbouw wensen te verlaten, moeten in staat worden gesteld elders werk te vinden;
- het prijsmechanisme moet richtsnoer zijn in de landbouw, d.w.z. de produktie moet zich richten naar de vraag, zodat niet langer de huidige subsidiepolitiek zal leiden tot grote overschotten.

De markt- en prijspolitiek kostte in het oogstjaar 1968-1969 ongeveer f. 7,5 mrd., de structuurverbeteringen eveneens ongeveer f. 7,5 mrd. Tezamen dus f. 15 mrd.; in 1960 was dit nog ongeveer f. 5,5 mrd. H. Vredeling schat in „Het plan-Mansholt, de landbouw en Europa” in *Nieuw Europa* (nr. 12, 1968) dat binnen niet al te lange tijd de landbouw in de EEG ongeveer f. 50 mrd. zal kosten, d.i. 15% van het nationale inkomen in de EEG-landen. Dankzij de uitgaven voor structuurverbeteringen is de arbeidsproductiviteit in de landbouw sterk gestegen, sterker dan in andere bedrijfstakken. Desondanks, zo merkt Mansholt op in „De hervorming van de landbouw in de Europese Economische Gemeenschap” in *Bulletin van de Europese Gemeenschappen* (januari 1969), werden nauwelijks vorderingen gemaakt bij het rechtmatige en gegronde streven naar economische en maatschappelijke gelijkheid tussen de landbouw en de overige bedrijfstakken. De oorzaken daarvan zijn talrijk: de landbouw zit vast aan een traditionele produktiestructuur, zij is verouderd en de arbeidsvoorwaarden in de landbouw komen in vrijwel geen enkele andere bedrijfstak voor: zevendaagse werkweek, geen vrije tijd, geen vakantie, eenmansbedrijven.

Het plan-Mansholt wil door hervorming van bedrijfsstructuren komen tot eenheden, waar de boer volledig rationeel werk kan vinden en waarbij de investeringen rendabel worden. Momenteel is 75-80% van alle landbouwbedrijven in de EEG zo klein, dat ze slechts rationeel werk hebben voor $\frac{3}{4}$ arbeidskracht.

Volgens het plan zal de produktie zich zodanig aan de vraag moeten aanpassen dat de kosten van het markt- en prijsbeleid in 1980 niet meer dan f. 2,75 mrd. zullen bedragen. Om deze aanpassing te realiseren, zullen de prijzen moeten worden verlaagd, daar waar structurele overschotten bestaan. Van de tien miljoen mensen, die in 1970

de agrarische beroepsbevolking vormen, zal in de komende tien jaar de helft moeten afvloeien. Mansholt hoopt dat de helft hiervan gebruik zal maken van de gunstige pensioeneringsvoorwaarden die van 55 jaar af kunnen worden verkregen en dat 2,5 miljoen ergens anders werk zullen vinden.

In de landbouweconomie van 1980 zullen tenslotte drie typen van bedrijven voorkomen: a. de gespecialiseerde kleinbedrijven, die vanaf 1975 nog slechts steun kunnen krijgen als ze rendabel zijn, b. de „produktie-eenheden” (PE), ontstaan hetzij door vergroting van individuele bedrijven, hetzij door fusie van afzonderlijke ondernemingen; aldus ontstaan bedrijven, die aanzienlijk groter zijn dan het grootste gedeelte van de bestaande (huidige) bedrijven, zodat optimale economische resultaten kunnen worden bereikt. Tenslotte categorie c. de „moderne landbouwondernemingen” (MLO), de hoogst ontwikkelde vorm van landbouwbedrijven. De categorieën b. en c. zullen gesteund worden door opheffing van de juridische en fiscale beletselen, die een schaalvergroting in de weg staan, door subsidies bij de oprichting, investeringshulp van gemiddeld 30% en kredietgaranties door speciale overheidsfondsen.

Tenslotte zal de oppervlakte landbouwgrond met 5 mln. ha worden verminderd; een groot gedeelte hiervan zal worden herbeest.

Commentaren en reacties

Onmiddellijk na de bekendmaking van het memorandum zijn de reacties erop losgekomen, variërend van opbouwende kritiek tot grote verontwaardiging. Het meest gedocumenteerde overzicht der reacties treft men aan in „Le plan Mansholt face à l'opinion” van S. François-Donat in *Les Problèmes de l'Europe* (nr. 43, 1969). Na een groot aantal meningen de revue te hebben laten passeren, concludeert de auteur dat (1) ondanks de afnemende betekenis van de landbouw, de landbouwpolitiek nog heftige reacties opwekt, (2) ondanks de uitsluitend technisch-economische voorstellen van de Commissie het debat over het plan zich op ideologisch terrein (dirigisme vrijheid/collectieve familiebedrijven) gaat bewegen, (3) Mansholt terecht behalve de regeringen de publieke opinie heeft ingeschakeld, (4) deze publieke opinie zich thans bezig houdt met een werkelijk „Europese” zaak, (5) de reacties in landbouwkringen gemengd zijn, (6) verschillende voorstellen anders én duidelijker gepresenteerd hadden moeten worden waardoor de opgewekte misverstanden vermeden hadden kunnen worden, (7) uiteindelijk de juistheid van de Mansholtse analyse erkend zal worden. Maar dit kost tijd. . . . H. Vredeling heeft in het eerder genoemde

artikel de volgende punten van kritiek op het plan:

a. Het ontbreken van nadere maatregelen over de grondeigendom en het grondgebruik van de nieuw op te richten „moderne landbouwondernemingen”; m.a.w. er moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen het naakte-eigendomsrecht en het economische-gebruiksrecht.

b. Het ontbreken van enig communautair programma voor de regionale ontwikkeling ten behoeve van vervangen-de werkgelegenheid voor diegenen die de landbouw zullen moeten verlaten. Men mag een extra investeringsbehoefte in de EEG verwachten van enkele miljarden guldens per jaar om de volledige werkgelegenheid te verzekeren. Nodig is een speciaal Gemeenschapsfonds voor de regionale ontwikkeling. Het is een groot gebrek dat het plan-Mansholt niet wordt begeleid door een dergelijk voorstel. Daardoor hangt de versnelde structuurverbetering in de landbouw in de lucht. In dezelfde zin laat Anonymus in zijn artikel „agriculture '80: avec Mansholt et au-delà” in *Agenor* 9 zich uit, „... le mémorandum démeure malheureusement sommaire sur ce point et se contente de souhaits vagues”, en vervolgt, „... Enfin, elle (la Commission) eût dû faire des propositions concrètes pour le développement d'activités non-agricoles dans les régions agricoles surpeuplées”.

c. Het zwakste punt van de voorstellen van Mansholt is gelegen in de wijze, waarop hij zijn program in de Gemeenschap denkt te verwezenlijken. Hij wil op het niveau van de gemeenschap voor zijn hele programma slechts globale richtlijnen vaststellen en de uitvoering overlaten aan de nationale wetgever. De nationale wetgever, d.w.z. de nationale parlementen zullen geen draad van Mansholts voorstellen en visie heel laten. In de nationale parlementen is nl. de landbouwlobby bijzonder sterk en die laat zich zeker niet leiden door Europese overwegingen. Vredeling wil nu dat het Europese Parlement wetgevingsbevoegdheden krijgt die de nationale parlementen verliezen. Elke andere oplossing zou leiden tot volstreekte technocratie in Europa, aldus Vredeling.

Het is echter de vraag of alle door Vredeling aangevoerde argumenten geheel gerechtvaardigd zijn. Terrecht wijzen Prof. Mr. P. Verloren van Themaat en Mr. W. H. Vermeulen er in hun artikel „Mansholt's nieuwste marathon-dossier: het programma „landbouw 1980”” (*Sociaal Economische Wetgeving*, januari 1969) op, dat het door de Commissie ontworpen structuurprogramma nauw verweven is met andere delen van het economische beleid. Ten aanzien van de bevoegdheden van deze algemene economische politiek kan de Commissie slechts „coördinerend” optreden, m.a.w. reiken haar bevoegdheden minder ver dan ten aanzien van de landbouwpolitiek. Overigens beschouwen deze auteurs het Mansholt-plan als een discussiebasis, welke niet de bedoeling heeft pasklare oplossingen aan te bieden. Latere voorstellen kunnen gebaseerd zijn op de door het plan ontlokte discussie.

De auteur van het eerder genoemde artikel in *Agenor* 9 acht het plan een stap in de goede richting, hoewel ook hij meent dat er zeker vele bezwaren en onvolkomenheden aan kleven:

„... l'examen critique du Plan-Mansholt montre que bien des mesures de politique agricole et économique qu'il propose sont discutables, rapides, insuffisamment étudiées et même, plusieurs fois, erronées. Le document revêt indiscutablement dans ses voies et moyens, le caractère d'une construction bureaucratique qui port tort à un „grand dessein” et qui donne des arguments supplémentaires aux adversaires d'une évolution de l'agriculture et surtout aux adversaires de politiques commu-

nes conçues par des organisations supranationaux...”. „Cependant, quelles que puissent être les critiques et les remarques à l'égard du Plan-Mansholt, on ne peut que conclure que par une appréciation favorable: le premier pas et le plus important a été franchi dans la bonne direction”.

Landbouwkundige Guide Naets merkt in *Europese Gemeenschappen* (januari 1969) naar aanleiding van de kritiek in „Plan-Mansholt, weg naar gezonde Europese landbouw” op, dat het Plan wordt verketterd door velen die in 1980 zouden betreuren dat men het niet zou hebben uitgevoerd. Over het Plan zelf zegt hij het volgende:

„... het tienjarenplan getuigt van een wijde blik. Het prikkelt de verbeelding. Het kan het aanschijn van Europa veranderen. De grootste weerstand die het plan zal moeten overwinnen ligt echter niet op het vlak van het agrarische maar op dat van de algemene politiek. Sommige regeringen zullen wellicht in de verleiding komen de weerstand in sommige agrarische kringen te benutten als alibi, om zich te onttrekken aan een politiek die de Europese integratie moet bekronen. Het nieuwe Mansholt-plan zal tot uitvoering kunnen worden gebracht als bij alle regeringen de politieke wil voorziet om tot een echte Europese Gemeenschap te komen”.

De reacties op het Mansholt-plan in de verschillende lidstaten worden weergegeven in een artikel van L. Metzmaekers „Reacties op het plan-Mansholt” in *Nieuw Europa* (nr. 2, 1969) en een artikel van Jean Godefroid „Reaktionen auf den Mansholtplan” in *Europäische Gemeinschaft* (nr. 2, 1969). In Italië is het plan nog met de minste weerstand ontvangen. Oppositie komt uit bepaalde sectoren van de landbouw (suiker, citrusfruit) en de margarine-industrie. Organisaties van kleine boeren hebben stilzwijgend hun instemming met het plan betuigd.

Volgens Pierre Doutelant in „Agriculture 1980” in *l'Europe en formation* (januari 1969) rees in Frankrijk meer oppositie, in het bijzonder van de kant van de regering bij monde van minister van buitenlandse zaken M. Debré; de „Assemblée des présidents de chambres d'agriculture” verzekerde „... si ces projets étaient confirmés, il faudrait s'attendre à une très vive réaction des agriculteurs français”. Evenwel de meeste boerenorganisaties reageerden positief op het plan, zij het niet allen met even veel enthousiasme als het „Centre national des jeunes agriculteurs”. Wel was er een algemeen verzet tegen de voorgestelde prijsverlagingen. De „Mouvement de défense des exploitations familiales” was negatief gestemd en sprak zelfs van „brutalité”.

Positiever is M. Debatisse, secretaris-generaal van de FNSEA die in *l'Europe en formation* (maart 1969), meent dat „... le Plan-Mansholt peut devenir le véritable plan de développement de l'agriculture européenne” en dat het derhalve zou zijn „... une erreur grossière que de rejeter le mémorandum en bloc, sous prétexte que tel ou tel aspect ne nous convient pas”. Het grootst is de oppositie in West-Duitsland, vooral in het zuiden. Von Feury, voorzitter van de Beierse boerenbond, heeft zelfs het aftreden van Mansholt geëist. Het plan is hier in diskrediet gebracht omdat men de moderne exploitatievormen (PE en MLO) is gaan vergelijken met de collectivistische landbouwbedrijven in de DDR.

Duitslands minister van Landbouw H. Hoehnerl was wel zeer negatief in zijn beoordeling van het plan, al moet dit wel gezien worden tegen de achtergrond van de in september 1969 te houden verkiezingen. Verder deelde hij mede dat het voor zijn land moeilijk is voldoende arbeidsplaatsen te creëren voor hen die de landbouw wensen te verlaten. Van prijsverlagingen zou helemaal geen sprake kunnen zijn. In het algemeen kan men wel zeggen dat overal in de EEG-

Prof. Dr. E. Zahn: Meningsvorming in een probleemrijke samenleving. Resultaten van onderzoekingen en een opsomming van problemen, uitgebracht als een preadvies voor de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Haarlem 1968, 79 blz., f. 7,50.

Deze publikatie van de hoogleraar in de Economische Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam bevat de resultaten van onderzoek van en een opsomming van problemen over het verschijnsel meningsvorming in onze samenleving.

Het betoog van Zahn bestaat uit drie delen, die getuigen van een kritische analyse en duidelijke formulering van de aangesneden onderwerpen. In een Ten Geleide wordt in het kort gewezen op de toenemende complexiteit van de samenleving, waardoor het voor het individu steeds moeilijker wordt zich te oriënteren op allerlei openbare zaken. Daarbij wordt terecht opgemerkt, dat het niet ondenkbeeldig is, dat door onvoldoende of onjuiste voorlichting stereotype beelden, vooroordelen en verkeerde opvattingen over de werkelijkheid kunnen ontstaan.

In het eerste deel, dat het karakter heeft van een algemene verkenning van het probleemgebied, worden enkele nauw met elkaar samenhangende thema's aangesneden. De lezer vindt daarin een aantal waarschuwingen en kritische opmerkingen over o.a. de zin en onzin van het peilen van meningen en het gebruik van het begrip „publieke opinie”. Hierbij stelt de auteur voor om een duidelijk onderscheid te maken tussen de termen „publieke opinie” en „gepubliceerde opinie”. Aan de hand van voorbeelden en bevindingen wordt duidelijk gemaakt, dat deze begrippen in de praktijk geenszins behoeven samen te vallen.

Een interessante verhandeling gaat over de term „openbare mening”, waarbij onderzoekingen van Prof. A.

Silbermann worden aangehaald. Zijn onderzoekingen hebben onder meer aangetoond hoe het woord „openbare mening” zelf het onderwerp vormt van manipulatie en wel op een wijze, die overeenkomt met de intenties van de betrokken sprekers en schrijvers. Het bleek namelijk, dat de term door de hanteerders op verschillende „realiteiten” wordt geprojecteerd. Volgens Silbermann komt de „openbare mening” als een soort „sociale mythe” naar voren.

In het tweede deel behandelt de schrijver een aantal maatschappelijke ontwikkelingen en hun eventuele gevolgen voor de meningsvorming. Het vermelden waard zijn de passages over de kloof tussen beschikbare kennis en verwerkbare kennis, de relatie tussen meningsvorming en medezeggenschap en Zahns filosofische beschouwingen over de „toekomst”. Volgens hem is de praktische actualiteit van zijn gedachten gelegen in de versnelling van de maatschappelijke ontwikkeling in deze eeuw, waardoor de collectieve besluitvormingsprocessen rationeler en meer gecontroleerd dienen te worden. De besluitvorming kan derhalve niet onbekommerd worden overgelaten aan het toeval.

Bovendien is er sprake van een ontwikkeling der besluitvorming in een dynamisch veld van maatschappelijke krachten, hetgeen een niet onbelangrijk dilemma kan inhouden ten opzichte van de realisering der besluitvorming in het algemeen. Juist tegen de achtergrond van een democratisch besluitvormingsproces kunnen zich duidelijke spanningen voordoen ten aanzien van

de coördinatie, effectiviteit en legitimiteit der besluitvorming. Behandeling van deze aspecten zou m.i. stellig op haar plaats zijn geweest (blz. 52).

Het laatste deel heeft betrekking op een aantal belangrijke thema's over mediavraagstukken. Bekende problemen uit de literatuur over massacommunicatie komen aan de orde. De auteur meent, dat een verschijnsel als persconcentratie niet noodzakelijkerwijs een gevaar behoeft in te houden ten aanzien van de verscheidenheid van meningsuiting. Hij wijst op een zekere continuering van de gevarieerdheid van politieke en godsdienstige meningen door bijvoorbeeld het aantrekken van zgn. onafhankelijke „columnists”, zoals dit o.a. in de Amerikaanse kranten geschiedt. Interessant zijn verder de onderdelen over de problematiek der maatschappijkritiek en het verschijnsel „mass society”. Zahn merkt op, dat de maatschappijkritiek zelf een massaverschijnsel is geworden en voert daarbij Marcuse ten tonele.

Aan het eind van het hoofdstuk geeft de auteur een systematisch overzicht van de verschillende soorten onderzoek(methoden) naar massacommunicatie en meningsvorming. Voorts biedt de literaturopgave een representatief overzicht van de meest relevante literatuur op dit gebied.

Kortom, ondanks het verkennend karakter der publikatie is Zahn er in geslaagd om op beknopte wijze een belangwekkende en boeiende hoeveelheid informatie en kritische beschouwingen te verschaffen over de problematiek der meningsvorming in onze samenleving.

Drs. H. Hidalgo

landen de kritiek het felst was op het punt van de voorgestelde prijsverlagingen. Dezelfde bezwaren als in Duitsland ook in België: men keert zich tegen de aanranding van het familiebedrijf en de lagere prijzen. Ook hier het probleem van het opvangen van hen die de landbouw verlaten, in het bijzonder in Wallonië. In Nederland verweet de minister van landbouw, Lardinois, Mansholt wat betreft de prijsvoorstellen van het ene uiterste in het andere te vervallen. In *Het Financieele Dagblad* (2 januari 1969) wordt speciaal op de enorme kosten van het plan gewezen. Tevens kunnen de investeringssubsidies voor het scheppen van vervangende werkgelegenheid gemakkelijk

tot onrendabele investeringen en concurrentievervalsingen leiden. Op korte termijn worden dan ook geen merkbare gunstige effecten verwacht. Kortom, er bestaat weinig kans op aanvaarding van het plan-Mansholt in de nationale parlementen. Tegenstand bestaat vooral ten aanzien van de prijsvoorstellen en de hoge kosten aan het plan verbonden, f. 18 mrd. per jaar ten behoeve van structuurverbetering, omscholing, creatie van nieuwe arbeidsplaatsen. De Commissie doet een beroep op een Europese solidariteit, welke evenwel niet bestaat. Liever dan zich te richten op een communautair plan, slaat men de weg in van nationale structuurplannen.

Mr. A. G. Vogelaar: Middeling van winsten en van inkomsten uit dienstbetrekking. S. Gouda Quint, Arnhem 1969, 116 blz., f. 14,50.

In het stelsel van de heffing van inkomstenbelasting wordt tamelijk strikt vastgehouden aan de draagkracht *per jaar*. Het is echter mogelijk bepaalde inkomensbestanddelen over een tijdvak van drie jaar te verdelen, de zogenaamde „middeling”. De achterliggende gedachte is twee belastingplichtigen, die over een tijdvak van drie jaar hetzelfde *totale* inkomen hebben genoten, aan dezelfde belastingdruk te onderwerpen. Middeling is dus vooral interessant voor de belastingplichtige met sterk fluctuerende jaarinkomens.

De uitwerking van de middeling is echter beduidend minder eenvoudig dan de onderliggende gedachte zou doen vermoeden. Dit boekje probeert, mede aan de hand van vele cijfervoorbeelden, enig inzicht te geven in de samenhang tussen middeling en de vele fiscale rechtsregels, waarin zij moet worden ingepast.

Ir. C. J. van Ham (red.): Planning en besturing in de praktijk. Marka-boeken no. 98, Het Spectrum, Utrecht 1969, 303 blz., f. 5,50.

Dit boek bundelt een aantal praktijkervaringen op het gebied van planning en besturing in het bedrijf. Deze ervaringen zijn als „cases” opgenomen in deel II van dit boekje. Het daaraan voorafgaande eerste deel poogt enige structuur aan te brengen, te generaliseren en algemene conclusies te trekken.

Verkorte inhoud:

Ir. C. J. van Ham — Voorwoord;
Drs. K. J. Dechesne — Planningbegrippen;

Deel I, Algemene beschouwingen:

Ir. A. H. Schaafsma — Opvattingen en misvattingen; een inleiding;
W. A. Boomkens — Impulsen vanuit de management-functie;
Ir. M. Kuilman — Het leiden van de ontwikkeling en de invoering van planning- en besturingssystemen;
Ir. C. Botter — Bedrijfstypen en planningmethoden;

Deel II, Projectbeschrijvingen:

H. J. M. Moonen — Optimale produktie-allocatie in West-Europa;

Ir. P. R. H. van der Meulen — Capaciteitsuitbreiding van een expeditiecentrum;

W. Th. B. Krone — SCRAPP, een besturingssysteem voor een multiproject-situatie;

Ir. A. Bouwmeester — Voorraadbeheer van reserve-onderdelen;

Drs. C. H. Buitenhuis en W. G. van het Nederend — Een cyclisch besturingssysteem voor samengestelde produkten;

R. J. Kalf — Het planningsysteem: „Vast- en aanvulprogramma”;

Drs. C. Versteeg — Mechanisatie in het planning- en produktiebureau van de N.V. Volt;

P. Zeegers — Produktiebesturing bij Philips Oss;

A. G. Robeer — Planning en besturing van een mechanische werkplaats;

Ir. J. van den Berg — Detailplanning en -besturing in een fabricage-afdeling;

G. P. de Jong — Beheersing van de goederenbeweging bij Centrale Service.

Howe Martyn: Internationaal zaken doen (International Business, vert. door Mr. H. J. Nieuweroord). Marka-boeken no. 99. Het Spectrum, Utrecht 1969, 320 blz., f. 5,50.

De auteur, hoogleraar in International Business, geeft een breed opgezette bespreking van de werking van de grote ondernemingen met vestigingen in meer dan een land, hun betekenis, hun nieuwe vormen, hun omvang, het wettelijk kader waarin zij moeten worden ingepast, hun winsten, hun organisatie, leiding, personeel, research en, ontwikkeling, de invloed van de reclame enz.

De oorspronkelijke Amerikaanse editie dateert van 1964. Zeker bij een zo snel evoluerend onderwerp als dit zou een vertaling, die tevens — tenminste voor wat betreft het gegeven cijfermateriaal — aan de ontwikkelingen in de afgelopen vijf jaar zou zijn aangepast, voor de hand hebben gelegen. Dat is niet geschied; het boekje heeft daardoor sterk aan zijn waarde als informatiebron ingeboet.

Spencer A. Tucker: Winst en winstplanning (The Break-Even System. Vert. door Drs. H. N. Appel). Serie bouwstenen voor het bedrijfsbeheer.

N. Samsom, Alphen aan den Rijn 1968, 275 blz., f. 20,50.

Tucker stelt in de plaats van de bestaande systemen van integrale-kostprijsberekening een systeem dat de ondernemer op betrekkelijk eenvoudige wijze laat zien welke beslissingen hij moet nemen. Hij doet dit door nieuwe bouwstenen aan te dragen voor een meer algemeen en beter toepasbaar break-even systeem, in dit boek vertaald als economisch-evenwichtssysteem.

Inhoud:

- I. De anatomie van de winst;
- II. De grondslagen van het economisch-evenwichtssysteem (EES);
- III. Noodzakelijke basisgegevens voor het EES;
- IV. Het samenstellen van de economisch-evenwichtgrafiek;
- V. De basisformules van het EES;
- VI. Aanpassing economisch-evenwichtgegevens;
- VII. Het bewaken van de winststructuur;
- VIII. De planning van de kapitaalbehoefte door middel van het EES;
- IX. Ontwikkeling en toepassing van kostenfactoren in de economisch-evenwichtanalyse;
- X. Toepassing van het EES bij het prijsbeleid;
- XI. Toepassing van het EES bij beslissingen t.a.v. de prijzen;
- XII. Toepassing van het EES bij beslissingen t.a.v. het produktassortiment;
- XIII. Het gebruik van het EES voor het evalueren van de verschillende onderdelen van de onderneming;
- XIV. Toepassing van het EES bij het nemen van beslissingen;
- XV. Het gebruik van het EES bij het uitwerken van voorstellen.

F. Heitzer: Convertibles als moderne Investmentform. Anef-Baltic Börsenberatung. Buchs 1969, 68 blz., DM 10.

Inhoud: Grundsätzliches über Wandelobligationen — 10×W wie Wandelobligation — Die Prämie — Der Schutz des Wandelrechtes — Die Hedging-Operation — Wandelanleihen an den Schweizer Börsen — Euro-Obligationen und Euro-Dollar — Holland's steuerfreie Wandelanleihen — Die Wandelanleihen der deutschen Märkte — Der Warrant — Andere Märkte, andere (Convertible) Sitten.

Drs. H. Ferro: Marktonderzoek in de praktijk. J. H. de Bussy, Amsterdam, tweede geheel herziene druk, 1969, 353 blz., f. 41,10.

Over de eerste druk, die in 1959 verscheen, schreef destijds Prof. Dr. P. J. Verdoorn in *ESB* o.a. het volgende:

„Dit boek is voor alles een praktisch boek. Het is geschreven voor topfunctionarissen uit de kring van commerciële directeuren en verkoopleiders... Zonder theoretische opsmuk of gewichtigdoenerij maakt schrijver de lezer deelgenoot van de inzichten die hij zich in de praktijk van het marktonderzoek heeft eigen gemaakt... Een ieder die voor de marktanalyse belangstelling heeft zonder rechtstreeks bij de uitvoering te zijn betrokken vindt in dit boek nl. een zeer bruikbaar compendium”.

Aangezien de auteur zich — blijkens zijn voorwoord — bij de bewerking van de tweede druk heeft gehouden aan het advies „Never change a winning team” en zich vrijwel beperkt heeft tot vernieuwing van getallenmateriaal en illustraties, kan daarom ook aan de tweede druk deze aanbeveling van Prof. Verdoorn worden meegegeven.

Prof. Dr. H. J. van der Schroeff: Leiding en organisatie van het bedrijf. Kosmos, Amsterdam, vierde, bijgewerkte druk, 1968, 516 blz., f. 46,80.

Niet alleen is in deze herziene druk van het befaamde standaardwerk en handboek de literatuurannotatie up-to-date gebracht, ook de tekst is aan gewijzigde inzichten aangepast, vooral in de hoofdstukken over de controllersfunctie, de bedrijfsbegroting, algemene organisatiebeginselen, de functionele organisatiestructuur, de staforganisatie. Nadere aandacht werd voorts besteed aan de samenhang van de theorie van de organisatie en de gedragswetenschappen, met name de bedrijfspsychologie en de bedrijfssociologie.

C. D. Harbury: Workbook in introductory economics. The Commonwealth and International Library. Pergamon Press, Oxford 1968, 171 blz., 15 sh.

Dit „workbook” wil de student in de economie enige elementaire kennis bijbrengen van zijn studieterrein. Hij krijgt daartoe vele vragen en problemen voorgezet, die hij dient te beantwoorden, resp. op te lossen. Elk hoofdstuk bestaat uit een inleidende, zeer summier

gehouden, tekst over een bepaald onderwerp. Daarna volgen de vragen, problemen en oplossingen, verdeeld over een drietal rubriekjes: „Multiple choice”, waarin op elke vraag steeds vijf mogelijke antwoorden worden gepresenteerd, waaruit het éne juiste antwoord moet worden gekozen; „Problems”, oefeningen waarin de verworven kennis op een bepaald probleem moet worden toegepast en waarbij meestal grafiekpapier nodig is; „Essays”, waarin van de student meer verbale antwoorden op een bepaalde probleemstelling worden verwacht. Elk hoofdstuk bevat bovendien nog een aantal „Exercises” over de Engelse economie.

De acht hoofdstukken behandelen achtereenvolgens: The subject matter of economics — Supply and demand — Production; costs and organization — Distribution: the prices of the services of the factors of distribution — the theory of income determination — Money: banking and the price level — International trade — Economic policy: the role of the state.

Hans Schiefele: Geprogrammeerde instructie (Programmierte Unterweisung, Vert. door J. W. M. Lieftrink). Aula-boeken no. 409. Het Spectrum, Utrecht 1969, 217 blz.; f. 4.

De auteur zet in de eerste hoofdstukken de leertheorieën uiteen waarop de geprogrammeerde instructie is gebaseerd en behandelt de belangrijkste functies van de leerkracht. Hiermee worden vervolgens de mogelijkheden van het geprogrammeerde onderwijs vergeleken; de auteur stelt dan vast welke leerstof en welke functies kunnen worden overgenomen.

Of dit werkje nu in de behoefte aan „een goed overzicht van de huidige stand van zaken” m.b.t. geprogrammeerde instructie en leermachines voorziet, zoals op de achterzijde van het boekje staat vermeld, valt te betwijfelen. Deze Aula-pocket is een, niet bijgewerkte, vertaling van een Duits boek uit 1964. Bij een zo snel evoluerend vakgebied als dit, dan vijf jaar later te spreken van een „goed overzicht van de stand van zaken” is weinig correct.

MODERNE LEVENSV VERZEKERING

automatische
groei van het
verzekerde bedrag
door unieke
winstdeling...

tussentijdse
verhoging van uw
verzekering door
optiesysteem
onafhankelijk van
gezondheids-
toestand...

zonder genees-
kundig onderzoek
terstond en
blijvend verzekerd
door inzending
van certificaat

HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A^o 1807

DE HOLLANDSCHE SOCIETEIT MAAKT DEEL UIT VAN DELTA VERZEKERINGSGROEP N.V.

Dr. N. L. Ruizendaal: Industriële herstructurering. Enige hoofdlijnen met betrekking tot het bedrijfseconomisch onderzoek naar herstructurering van de produktie binnen industriële ondernemingen. *Bedrijfseconomische Monographieën*, XLIV. H. E. Stenfert Kroese, Leiden 1968, 180 blz., f. 23.

Dit boek vormt een methodologische studie over het vinden van een optimale verdeling op langere termijn van de produktie over bestaande bedrijven binnen één onderneming onder aan-

passing van de capaciteit van elk dezer bedrijven. Herstructurering dus, die zowel concentratie als specialisatie, alsook sluiting van een of meer vestigingen kan inhouden.

Consument en binnenstad. Een onderzoek naar de meningen en de wensen van de bezoekers over de Haagse Passage. Sociaal-wetenschappelijke publikaties. Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf, 's-Gravenhage 1969, 118 blz., f. 15.

In opdracht van de 's-Gravenhaagse Passage Maatschappij heeft het EIM in het najaar van 1968 een onderzoek ingesteld naar de meningen en de wensen van de bezoekers der Haagse Passage. Met name wordt aandacht besteed aan het doel van het bezoek en de bezoekfrequentie, de bereikbaarheid, de koopfrequentie, het oordeel van de consument over de Passage, de Passage in vergelijking met andere winkelcentra en de sfeer in de Passage.

TECHNISCHE HOGESCHOOL**TWENTE**

Voor het Centrum voor Bedrijfswetenschappelijk Onderzoek van de onderafdeling der Wijsbegeerte en Maatschappijwetenschappen worden op korte termijn gevraagd:

2 wetenschappelijke medewerkers

In samenhang met de doctorale studierichting bedrijfskunde van de hogeschool worden de onderzoekactiviteiten van het centrum gericht op complexe bedrijfskundige vraagstukken.

Naast een onderwijstaak zullen de desbetreffende medewerkers worden ingeschakeld bij onderzoekprojecten in een van de volgende probleemvelden:

- het ondernemerschap in middelgrote bedrijven;
- de invloed van de computer op de leiding en de besluitvorming in de onderneming.

Aangezien het hier interdisciplinair onderzoek in teamverband betreft kunnen kandidaten zowel sociale, economische als technische wetenschappen gestudeerd hebben.

Ervaring in het bedrijfsleven en/of een onderzoeksinstituut strekt tot aanbeveling, maar ook pas afgestudeerden die willen promoveren, kunnen in aanmerking komen.

Aanstelling geschiedt, afhankelijk van ervaring en leeftijd, in het rangenstelsel voor wetenschappelijke medewerkers.

Brieven met curriculum vitae te richten aan de afdeling personeelszaken, postbus 217, te Enschede met vermelding van nr.

MW 6952**116/117**

Mededelingen

CONGRES IUC

Van 31 augustus t/m 4 september a.s. vindt in Wenen het 16e jaarlijkse congres plaats van het International University Contact for Management Education. Thema: *The impact of growth and change on marketing and general management and the implications for management education.*

Op het programma staan o.a. voordrachten, inleidingen en discussies over onderwerpen als „The relationships between marketing and production planning”, „Reports

on current research in the management field”, „The relationships between marketing and finance”, „The educational implications of growth and change”, „The relationships between marketing and personnel”, enz. Ook niet-leden van het IUC kunnen aan dit congres deelnemen.

Nadere inlichtingen: International University Contact for Management Education, Kruisplein 7, Rotterdam-3, tel. (010) 14 08 26.

ZWANENBERG

Onze Afdeling ECONOMISCHE ZAKEN
wenst in contact te komen met een jong

bedrijfseconoom (Ec. Drs.)

Tot het taakgebied van de betreffende
functionaris zullen behoren:

- korte en lange termijnplanning
- opstelling van bedrijfseconomische analyses
- financieringsproblematiek

Wij zoeken een kwantitatief economisch
en comptabel geschoold academicus van
omstreeks 30 jaar.

Enige industriële ervaring achten wij wenselijk.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan Zwanenberg's
Fabrieken N.V. Afdeling Personeelzaken Centrale
Diensten, Gasstraat 5, Oss.

Zwanenberg's Fabrieken N.V. maakt deel uit van
het KZO-concern en is daarin opgenomen in de
Levensmiddelen-divisie. Zij is een van de be-
langrijkste vleeswarenbedrijven in Nederland.

ZWAN

**De Dienst der
Publieke Werken
te Amsterdam**

vraagt bij de afdeling
Stadsontwikkeling
een

medewerker

die, ten behoeve van het verkeersonderzoek, in het kader van het stedenbouwkundige werk betrokken zal worden bij het kwantificeren en analyseren van het verkeersgebeuren, een en ander ter ondersteuning van het verkeersontwerp.

Vereist wordt het bezit van het diploma h.t.s. (weg- en waterbouwkunde).

Rang en salaris, in overeenstemming met bekwaamheid en ervaring, tot f. 1.471,— per maand; vakantietoelage 6%.
Premie A.O.W./A.W.W. voor rekening van de Gemeente.

Verplaatsingskostenverordening van toepassing.

Sollicitaties onder no. Q 4098

in te zenden bij de Directeur van de Dienst der Gem. Personeelsvoorziening, Jan Luijkenstraat 94, Amsterdam-Z.

Bij het

**Economisch-Technologisch Instituut
voor Friesland**

is plaatsingsmogelijkheid voor een

economist

met ervaring in, of belangstelling voor regionaal economisch onderzoek van uiteenlopende aard.

Vereist: doctoraal examen in de economische wetenschappen. Gezien de aard der werkzaamheden genieten sollicitanten met een kwantitatief-economische achtergrond de voorkeur.

Salaris wordt, afhankelijk van bekwaamheid en ervaring, in overleg vastgesteld.

Opname in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds vindt plaats zes maanden na indienst-treding.

Sollicitaties met vermelding van eventuele huidige en voorgaande activiteiten en opgave van referenties te richten aan de Directeur van het **Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland**, Sophialaan 1, Leeuwarden.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

Het financiële beheer van de internationale groep van Naarden's smaak- en reukstoffenbedrijven is bij de Nederlandse hoofdzetel gecentraliseerd.

Ter versterking van de financieel-economische staf wordt thans contact gezocht met een

ECONOOM

die naast een goed inzicht in financieel-economische vraagstukken beschikt over leidinggevende kwaliteiten, waarbij grote waarde wordt gehecht aan het vermogen om snel te reageren op interne en externe ontwikkelingen in samenhang met de sterke expansie van het concern.

Mede op grond van dit laatste kan een aantrekkelijke toekomst in uitzicht worden gesteld.

De gedachten gaan uit naar een functionaris van omstreeks 30 jaar met enige jaren bedrijfservaring.

Kandidaten wordt verzocht zich voor een inleidend bespreking schriftelijk - met curriculum vitae - te richten tot de financieel directeur der N.V. Chemische Fabriek „Naarden”, Postbus 2, Naarden-Bussum.

